

روایتی از قتل فجیع دو ضلع قدرت رضاشاه

۲۹ اسفند ۱۳۹۹ ساعت ۲۳:۴۲

ظاهراً در سال ۱۳۱۵، روزنامه‌های فرانسه مطلبی در رابطه با زمین‌خواری رضاشاه درج کردند که باعث خشم رضاشاه شد. در این شرایط، شهربانی تهران، رکن‌الدین مختاری، انگشت اتهام را به سوی فیروز داراز کرد، دلیل او از این اتهام آن بود که مستشار سفارت فرانسه به نام کلارای مدتی بود که در بیرونی باغ فرمانیه نصرت‌الدوله سکونت کرده بود و بین موجر و مستأجر و خانواده آنها که به خوبی زبان یکدیگر را بلد بودند دوستی و نزدیکی ایجاد شده بود....

از داور، تیمورتاش و فیروز به عنوان سه ضلع قدرت رضا شاه نام برده شده است. این سه فرد، تلاش فراوانی در تثبیت پایه‌های قدرت رضاشاه ایفا کردند؛ اما هر سه به طرز عجیبی از ساختار حکومت پهلوی حذف شدند. از بین این سه نفر داور خودکشی کرد، که البته به زعم برخی به دستور رضاخان کشته شد؛ اما دو نفر بعدی با اسناد و شواهد متقنی که موجود است، به قتل رسیدند. با توجه به این موضوع، سؤالی که مطرح است این است که چرا رضاشاه دستور قتل **فیروز** و **تیمورتاش** را صادر کرد، در حالی که هر دو این افراد از مهره‌های مهم قدرت او محسوب می‌شدند؟ پاسخ به این سؤال در ادامه این نوشته بررسی شده است.

تیمورتاش که بود و چرا به قتل رسید؟

تیمورتاش وزیر دربار حکومت رضاشاه، یکی از مهمترین چهره‌های مؤثر در انقراض حکومت قاجار و استقرار حکومت پهلوی، در سال ۱۲۶۰، در یکی از روستاهای سمنان به دنیا آمد. او تا قبل از تأسیس حکومت پهلوی فرد شناخته شده‌ای نبود و عمده فعالیت او در دوره قاجار و مشروطه، به عضویت در نهادهای به نام کمیته انقلاب محدود بود. این کمیته «به دنبال مرگ مظفرالدین شاه و پس از صدور دستخط مشروطه تأسیس شد. نخستین اقدام این کمیته تشکیل نیرویی به نام مجاهدین و سرباز ملی بود. تهیه اسلحه و آموزش نظامی جوانان از جمله اقدامات آنها بود. عبدالحسین تیمورتاش ملقب به سردار معظم خراسانی، اسداله خان ابوالفتح‌زاده و ابراهیم خان منشی‌زاده کسانی بودند که نیروهای نظامی داوطلب را آموزش می‌دادند.»^۱

البته تیمورتاش بعد از استقرار مشروطه و تأسیس مجلس، به نمایندگی از مردم مشهد نیز به مجلس دوم راه یافت و فعالیت‌هایی در عرصه سیاست داشت؛ اما بعد از استقرار حکومت پهلوی، به فردی شناخته شده و مهم تبدیل شد. تیمورتاش از نظر سیاسی به انگلیس نزدیک بود و حتی نقل است که نمایندگی او در مجلس دوم با دخالت انگلیس صورت گرفت. بر این اساس گفته شده است او روزی به دیدن آقای هوارد [دبیر با سابقه امور شرقی سفارت انگلیس در تهران] رفت و درخواست کرد که کنسول انگلیس در سیستان از نفوذش برای انتخاب تیمورتاش به نمایندگی مجلس استفاده کند، که درخواست او اجابت شد. با توجه به این سابقه، تعجبی ندارد که تیمورتاش با رضاخان، که مهره اصلی انگلیس بود متحد شود.^۲

بر این اساس، تیمورتاش توانست در حکومت رضاشاه پست‌ها و سمت‌های زیادی را به دست آورد. تا جایی که همه متفق القول معتقد بودند که تیمورتاش قدرتمندترین و بانفوذترین شخصیت در حیات سیاسی رضاشاه است. از نظر آنها تیمورتاش از هر کس دیگری به شاه نزدیک‌تر بود.^۳ اما تیمورتاش ناگهان در دی ماه ۱۳۱۱ از کار برکنار شد و در مهرماه ۱۳۱۲ توسط پزشک احمدی در زندان قصر کشته شد. در مورد کشته شدن او روایات متعددی وجود دارد. عده‌ای از سازش او با روسیه سخن گفته‌اند و معتقدند او ذاتاً یک قمارباز بود. حتی اعضای سفارت بریتانیا در اظهارات خود صراحتاً بر گرایش او به روس‌ها تأکید کرده است.^۴ برخی هم معتقدند علت برکناری او نارضایتی انگلیسی‌ها از او به دلیل نزدیکی به روسیه بود. بر این اساس گفته شده است دستگیری و محاکمه تیمورتاش... به بهانه‌های مختلف، همچون عدم صداقت در مذاکرات نفتی با انگلستان و سعی در به دست آوردن حکومت صورت گرفت، اما واقعیت چیز دیگری بود: نارضایتی انگلیسی‌ها از تیمورتاش به دلیل سعی در نزدیکی به شوروی و اتخاذ دیدگاهی تند و رادیکالی‌تر از دیگر درباریان در قبال نفت، به علاوه عدم تحمل دیکتاتور از قدرت گرفتن بیش از حد دیگران.^۵

البته برخی از منابع محدود، مرگ تیمورتاش را سکنه قلبی اعلام کرده‌اند؛ اما بنا بر اسناد و گزارش‌های موجود، از جمله گزارش چارلز کامر هارت، وزیر مختار آمریکا در ایران از سال ۱۹۳۰ تا ۱۹۳۳، مرگ تیمورتاش، قتل بوده است. هارت حتی از خوراندن «حب سفید» نیز صحبت کرده است.^۶

فیروز فیروز که بود و چرا به قتل رسید؟

فیروز میرزا نصرت‌الدوله یکی از نواده‌های مظفرالدین شاه بود. او از جمله سیاستمداران فعال در دوره قاجار و مشروطه بود؛ اما شهرتش بیشتر به دلیل نقش او در قرارداد ۱۹۱۹ است. گفته شده است فیروز از جمله کسانی بود که این قرارداد را امضا کرد. فیروز علیرغم آنکه قاجاری‌زاده بود؛ اما در جریان انتقال قدرت از قاجار به پهلوی، از رضاشاه حمایت کرد. فیروز به دلیل نقش تأثیرگذار خود در انتقال قدرت توانست پست‌های سیاسی زیادی را در حکومت پهلوی از آن خود نماید. مهمترین سمت سیاسی فیروز در حکومت پهلوی، وزیر عدلیه بود. او که حتی برای مدت چندماه وزیر عدلیه نیز بود؛ سرانجام به مانند همتای خود تیمورتاش مورد خشم و غضب رضاشاه قرار گرفت و به طرز وحشتناکی کشته شد. فیروز ابتدا در سال ۱۳۰۸ به اتهام اخذ رشوه از انجام هرگونه فعالیت سیاسی و اجتماعی محروم شد. در رابطه با دستگیری او در این سال گفته شده است که داور عامل دستگیری او بود.

داور او را متهم به اخذ مبلغ مختصری رشوه کرد و موضوع را در مجلس مطرح کرد و مجلس نیز اجازه تعقیب صادر کرد. سرانجام در دیوان عالی تمیز با حضور کلیه مستشاران محاکمه آغاز شد. نصرت‌الدوله در دادگاه با کمال شجاعت سخن گفت و وقتی رئیس دادگاه طبق معمول شغلش را پرسید، پاسخ داد: «شغلم سیاست است»^۷ در هر صورت فیروز بعد از این دادگاه از سیاست برکنار شد. اما بعد از چند سال، به اتهامی دیگر در سال ۱۳۱۶ دستگیر و کشته شد. در رابطه با علت دستگیری او در این سال نیز گفته شده است:

ظاهراً در سال ۱۳۱۵، روزنامه‌های فرانسه مطلبی در رابطه با زمین‌خواری رضاشاه درج کردند که باعث خشم رضاشاه شد. در این شرایط، شهربانی تهران، رکن‌الدین مختاری، انگشت اتهام را به سوی فیروز داراز کرد، دلیل او از این اتهام آن بود که مستشار سفارت فرانسه به نام کلارای مدتی بود که در بیرونی باغ فرمانیه نصرت‌الدوله سکونت کرده بود و بین موجر و مستأجر و خانواده

آنها که به خوبی زبان یکدیگر را بلد بودند دوستی و نزدیکی ایجاد شده بود و نصرت‌الدوله هم طبق معمول او را محرم خود می‌دانست و گاهی انتقادی از رویه رضاشاه و مملکت داری و سوابق وی برای مستاجر خود بیان می‌کرد. «۸ به دنبال این اتهام نصرت‌الدوله در دی ماه ۱۳۱۶، به طرز فجیعی به قتل رسید.

سخن نهایی

برای یک مستبد فرقی نمی‌کند کسی که منتقد اوست دوست است یا دشمن، آنچه که اهمیت دارد اطاعت محض است و هر آنکس که این موضوع را خدشه‌دار نماید، برایش گران تمام می‌شود. برای رضاشاه هم این ماجرا صادق بود. او یک مستبد بود و از هر بهانه‌ای برای حذف افرادی که آنها را تهدیدی بالقوه برای قدرتش می‌دانست استفاده می‌کرد. تیمورتاش و فیروز هم به همین بهانه حذف شدند.

فهرست منابع

۱. حسین آبادیان، بحران مشروطیت در ایران، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۳، ص ۶۵.
۲. محمدقلی مجد، رضاشاه و بریتانیا بر اساس اسناد وزارت خارجه آمریکا، مترجم مصطفی امیری، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۹، ص ۱۱۰.
۳. محمدقلی مجد، از قاجار به پهلوی ۱۲۹۸-۱۳۰۹ بر اساس اسناد وزارت خارجه آمریکا، مترجمین سیدرضا مرزانی، مصطفی امیری، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۹، ص ۴۸۸.
۴. محمدقلی مجد، از قاجار به پهلوی ۱۲۹۸-۱۳۰۹ بر اساس اسناد وزارت خارجه آمریکا، مترجمین سیدرضا مرزانی، مصطفی امیری، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۹، ص ۴۹۷.
۵. موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، سقوط: مجموعه مقالات نخستین همایش بررسی علل فروپاشی سلطنت پهلوی، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۴، ص ۵۹۵.
۶. مجد، رضاشاه و بریتانیا بر اساس اسناد وزارت خارجه آمریکا، همان، ص ۲۴.
۷. باقر عاقلی، نصرت‌الدوله (از رویای پادشاهی تا زندان شاهی)، تهران، نشرنامک، ۱۳۷۳، ص ۱۷.
۸. همان، ص ۱۹.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/48260/رضاشاه-قدرت-ضلع-دو-فجیع-قتل-روایتی/>